

EDUCATION OF FUTURE LISTENERS

Smilena Smilkova

University "Prof. Dr. Asen Zlatarov" Burgas, Bulgaria, smilenads@abv.bg

Abstract: The proposed material is related to the theoretical justification of the usefulness and necessity for the education of future listeners. The formation of understanding, comprehension, and interpretation of images, ideas and content in the art of music is a long and long process. Therefore, the topic is related to the musical education of children and students in primary school. Music mainly affects the sensations, sensitivity, vitality of the person. The relativity of its image, the relativity and subjectivity of its perception, require prior attitude and preparation of the listener, based on their life, intellectual and cultural experience, so that they can interpret the invisible musical image through their imagination. Children's imagination has no limits and is mostly manifested in games. Creative imagination provokes the creation of original, unique images, different from the already known and established ideas. The musical needs of the audience vary from age to age. This is due to the changing needs of the individual over the years, the environment and society, the accumulated life experience, the individual personal characteristics, and nature. According to the above, it is necessary to develop the listening needs of children and students at primary school age to educate and build the foundations of future responsible, understanding, appreciating, and striving for the impact of musical art audience. The material draws attention to the relationship between composer - interpreter - listener. In this regard, the logical coherence of the components that make up the educational process of future students is considered. Penetration, access to the content and ideology of sound tissue is a matter not only of musical abilities and skills. It is connected, on the one hand, with a thorough and careful consideration of the elements influencing the personality, forming the musical texture, which carry information about the meaning of the ideas and their richness embedded in the composition. On the other hand, it is connected with the flight of imagination allowed by the person and thirdly, with the understanding of the necessary inner (volitional or intuitive) immersion and concentration that musical art requires. The engagement of the individual, determined by his interests, searches, achievement and discoveries, is a matter of individual attitude, curiosity, thinking in perspective, time management, trust, and most of all - self-discipline). In this sense, the perception of music is not, and should not be taken as an unambiguous, formal, ordinary act, but as a process of inner concentration, and a form of communication.

Keywords: music, perception, imagination, listeners

ВЪЗПИТАВАНЕ НА БЪДЕЩИ СЛУШАТЕЛИ

Смилена Смилкова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ гр. Бургас, България, smilenads@abv.bg

Резюме: Предложеният материал е свързан с теоретична обосновка на полезността и необходимостта за възпитание на бъдещи слушатели. Формирането на разбиране, осмисляне, тълкуване и интерпретиране на образи, идеи и съдържание в музикалното изкуство, е продължителен и дългосрочен процес. За това разглежданата тематика е свързана с музикалното възпитание на деца и ученици в началното училище. Музиката влияе основно върху усещанията, чувствителността, жизнения тонус на личността. Релативността на нейния образ, относителността и субективността на възприемането му, изискват предварителна нагласа и подготовка у слушателя, основани на неговия жизнен, интелектуален и културен опит, за да може той да тълкува невидимия музикален образ чрез въображението си. Детското въображение няма граници и се проявява най-ярко в играта. Творческата фантазия провокира създаването на оригинални, неповторими образи, отличаващи се от вече познатите и установени представи. В различните възрасти музикалните потребности на аудиторията варират. Това се дължи на променящите се нужди на индивида с течение на годините, на окръжаващата го среда и общество, на натрупания жизнен опит, на личните му характеристики и същност. Съобразно избраното, е необходимо да се развият и слушателските потребности на децата и учениците в начална училищна възраст, за да се възпитават и градят основите на бъдеща отговорна, разбираща, ценяща и стремяща се към въздействието на музикалното изкуство публика. В материала е обърнато внимание на взаимната връзка композитор – интерпретатор – слушател. В това отношение се разглежда логичната съгласуваност на компонентите, изграждащи възпитателния процес на бъдещите слушатели. Проникването, достигането до съдържанието и идейността на звуковата тъкан е въпрос не само на музикални способности и умения. То е свързано, от една страна, със задълбочено и внимателно обмисляне и осмисляне на въздействащите върху личността елементи, формиращи музикалната фактура,

които носят информация за смисъла на идеите и богатството им, заложили в композицията. От друга страна – с допуснатия от личността полет на въображението. От трета - с разбирането за нужното вътрешно (волево или интуитивно) вгълбяване и съсредоточаване, които музикалното изкуство изисква. Ангажираността на личността, обусловена от нейните интереси, търсения, постижение и открития, е въпрос на индивидуална нагласа, любопитство, мислене в перспектива, на управление на времето, доверие и най-вече - на самодисциплина). В този смисъл възприемането на музика не е, и не трябва да се приема като еднозначен, формален, ординерен акт, а като процес на вътрешна съсредоточеност, концентрация и своеобразна форма на комуникация.

Ключови думи: музика, възприемане, въображение, слушатели

1. УВОД

Музиката е неповторим, изящен, субективен, личен и духовен свят и храм на човешката сетивност, емоционалност, логика, фантазия, въображение. Музикалното изкуство влияе основно върху усещанията, чувствителността, жизнения тонус на личността. Релативността на образа в музиката, относителността и субективността на възприемането му изискват предварителна нагласа и подготовка у слушателя, основани на неговия жизнен, интелектуален и културен опит, за да може той да тълкува невидимия музикален образ чрез въображението си.

Руският музиколог Назайкински пише: „Целият свят, в своите цветове, звуци, осезания, видими, чуваеми, житейски съдби, усмивки и гримаси, страсти и настроения, тъжни и весели мисли - това е морето от житейските впечатления на художника, което изведнъж приема специфични музикални звукови форми и след преминаване през този пролив той отново се влива в морето от пълноценни, многостранни, асоциативни представи на слушателя.“ (Назайкински, Е., 1972: 178)

Развитието на музикалните способности, на изобразителните представи, на въображението и креативността, чрез възприемане на класически образци от световната музикална култура и литература (особено инструментална), стимулира образното, логично и творческо мислене в ранна детска и начална училищна възраст. Това от една страна води до откриване на нови възможности, пътища, надежди, компетентности от децата и учениците за себеизразяване, утвърждаване, израстване и проникателност към и в заобикалящия ги свят. От друга страна - до подготвяне на бъдещи слушатели, с изградени база, вкус, естетика, разбиране и осмисляне на характеристиките и спецификите на музикалното изкуство, които определят мощта на силата и въздействието му върху аудиторията. Натрупаните във времето познания за разноликите страни на музиката, за невидимото ѝ сетивно-образно въздействие, за вписването ѝ в ежедневието, времето и живота като цяло, за проникващата ѝ сила, мощ и безгранична енергия, са процес и посока към преобразяване и помъдряване. „Мъдростта може да се преподава. Мъдростта зависи силно от възприятието. Тя е въпрос на обучение по възприятие, а не просто на логика.“ (Боно, Е., 2001:17)

2. ВЪЗПРИЕМАНЕ НА МУЗИКА

Музиката е изкуство, което протича във времето и борави с „невидимостта“ на звука. Именно тази „невидимост“ на звука достига до всички точки на човешкото тяло, до мозъка и невидимите душевни нишки. Разнопосочно е въздействието на музиката. Звукът ѝ „прониква“ в кожата, а от там – в сърцето, главата, мускулатурата, клетката. От стари времена лечебната сила на музиката е била позната и използвана. Но не само като средство за активиране на анатомичното тяло. Несъзнателното, чувствено, емоционално възприемане на звуците, организирани в мелос или мелодия, е другият аспект на музикалната сила. Съчетанието между тяло и дух, обединени от и подчинени на музикалното влияние, е съвършеният израз на въздействие и внушение на музиката като изкуство.

Възприемането на музика е базова музикална дейност. Тя е в основата на останалите две – възпроизвеждане и творчество. Без да бъде възприета (изслушана) дадена музикална творба, не е възможно тя да се изпълнява и интерпретира или импровизира. Възприемането на музика стимулира и развива емоционалността на слушателя, абстрактното му мислене, образните му представи. А при възпитанието на бъдещите слушатели – деца и ученици – тази дейност развива музикалните слух, памет, мислене, опит, фантазия, въображение.

В своята същност възприятието (възприемането) е „познавателен психически процес, при който в съзнанието на човека се отразяват отделни предмети и явления от обективната действителност в тяхната цялост и при тяхното непосредствено въздействие върху сетивните органи.“ (Леви, Л., 2006: 26)

Музиката като всички останали изкуства изобразява действителността чрез спецификите и характеристиките на изразните си средства. Звуковата ѝ същност е свързана със слуховата сетивност на слушателя. Музикалният образ, възпълтен във фактурата и формата, се проявява и изразява по различни начини и чрез разнообразни прийоми, използвани от композиторите. Те са основани на интонационното звучене, на резки

или постепенно прозвучаващи контрасти, на използваните елементи за музикална изразност. Това богатство от възможности на звуковото изкуство добавя и увеличава силата му на образно и емоционално внушение. Подборът на подходящ материал за възприемане в предучилищна и начална училищна възраст е резултат на обмислен и целенасочен избор от страна на учителя. От една страна в учебниците по музика има подходящ за детската и начална училищна възраст репертоар. От друга страна, разширяването на звуково-образното познание на децата и учениците, чрез разгръщане на тяхната слухова подготвеност и интерес към слушането на музика, посредством допълнително подбрани от него музикални произведения, е въпрос на инициатива и ангажираност на преподавателя към подготовката и възпитанието на бъдещите слушатели. Търсенето и откриването на интересни, занимателни, атрактивни музикални произведения, отговарящи както на възрастта, така и на темперамента, любознателността и фантазията на децата, е сигурен път към техните сърца, светове, мироздание.

Възприемането на музика преминава през мозъка, тялото, сърцето на индивида. Съобразно въздействието му върху личността, поведението спрямо другите може да се промени в положителна, но и в отрицателна посока. Индивидуалните промени може да са идентични като смисъл и съдържание с тези на останалите участници в група/клас. Те (промените) могат да провокират както доброто и приятелското в отношението към ближния, така и гняв, дори агресия. Неведоми са пътищата, чрез които звуковото изкуство влияе върху отделната личност или група. Слушането на музика и мисловното ѝ или вербално интерпретиране е свързано с личностните нагласа, мотивация, желание и стремеж на обучаваните да развият своите интелектуални и образни представи и умения, относно тълкуването и осмислянето на музикалния език.

3. ВЪОБРАЖЕНИЕ

Според Леви, „въображението е познавателен психичен процес, при който предметите и явленията от обективната действителност се отразяват и преобразяват в съзнанието на човека във формата на нови, оригинални, необичайни или неочаквани образи, представи и идеи.“ (Леви, Л., 2006: 106)

Мей определя въображението като надхвърляне на ума – „способността на личността да приеме бомбардирането на съзнаващия ум с идеи, импулси, образи и всеки друг вид психични феномени, надигащи се от предсъзнателното.“ (Мей, Р., 2017: 151)

Човешкото въображение не е подчинено винаги на поставени цели, задачи, дейности. То е в човека и зависи от човека. Понякога рефлексивно, понякога съзнателно, въображението е спасителен остров, натрапчива идея, изкусителна съблазън, борба с реалността или химера. Дейността, ролята, мисията на въображението е да направлява бъдещи дейности и резултати, да дава познание за заобикалящия свят, да приспособява чрез достигната/постигната яснота за действия, явления, факти, да подкрепя личностната апология, да помага при борба със стреса. Творческото въображение провокира създаването на оригинални, неповторими образи, отличаващи се от вече познатите и установени представи. Тези нови, самобитни, индивидуални творения, са база за развитието на градивното и креативно начало в личността. Определено индивидуално, въображението е украсено и оцветено от психиката на отделното дете, от жизнения му опит, от натрупаното във времето познание, от възпитанието и характеристиките на физиологичната му и емоционална природа. „При възприемането и оценката на музиката на първо място стои преживяването за красота, приятното въздействие, усещането за съгласуваност, извисеността на човешкия дух – естетическата наслада.“ (Холопов, Ю., 1982: 60)

При децата въображението се осъществява посредством възприятието. Те отнасят своето усещане и схващане за възприетите идеи в игрите. Детската игра е непрестанен извор и стимул за развитие на въображението. Чрез нея, основана на жизнения опит и познание за действителността, децата строят своите мечтани, бленувани, илюзорни образи, ситуации, монолози, диалози, действия. Изразявайки, изказвайки, изигравайки своето въображение, те го материализират чрез изобразителната пластичност на тяло, ум и дух.

4. СЛУШАТЕЛИ

„Добрият слушател на музика е търпелив. Търпението му помага да позволи на звуковото изкуство да го завладее, да предизвика в него образи и размисли, цветове, емоции, да го пречисти и възвиси до невидимите нива на природната му същност. Добрият слушател е целенасочен – към правилния за него подбор на музика, към необходимостите, които този подбор ще задоволи, към постигането на естетическа и чувствена наслада. Хедонистичната функция на музиката като изкуство е висша сфера на въздействие върху сетивната, интуитивна, емоционална човешка природа.“ (Смилкова, С., 2021: 131)

В проведено изследване за музикалните потребности в различните етапи на развитие на личността, Околот прави следните изводи:

-в детската възраст се наблюдава необходимост от разнообразие на звуци в техните ярки динамични контрасти;

-при подрастващите интересът е към емоционалната музика, изразяваща чувствените преживявания на растящия организъм и като способ за причисляване към групата;

- юношество – осъзнат избор на музикални предпочитания, стремеж към качество на изпълнението;

- младост – стремеж към анализ, поглед навътре в произведението, разбиране на заложения смисъл;

- зрелост – главното в музиката са нейните динамизъм, развитие, живот, смисъл, единство на емоции, мисли, дух. (Околот, М., 2011: 76)

От тези изводи е видно, че в отделните жизнени етапи човек има различни интереси, мотивация, познание и мъдрост, които определят не само предпочитанията му, но и тяхното количество, качество, естетика и ценност. Възприемането на музика стимулира и развива емоционалността на слушателя, абстрактното му мислене, образните му представи.

Незримият музикален образ, изтъкан от звуковото въздействие, е „заложен в авторския замисъл, интерпретиран съобразно личностното разбиране и чувствителност на изпълнителя, влияещ в дадена степен върху емоционалността, интуицията и интелекта на публиката.“ (Смилкова, С., 2003: 84)

Публиката, аудиторията на музикалното изкуство е неизменна част от триадата автор (композитор) – изпълнител (интерпретатор) – слушател (публика). Проводник на обективния авторов замисъл е интерпретаторът, чието убедително, въздействащо, вълнуващо, макар и субективно изпълнение, влияе на въображението и фантазията на публиката. Разбира се, за да се реализират качествено композиторските и изпълнителски идеи, мисли и чувства, е необходимо музикалното изкуство да кореспондира с добре подготвени, мотивирани слушатели. Музикалните инструментални примери, които децата слушат и възприемат в детската градина и началното училище, се подбират от доказани професионалисти в областта на музикалната педагогика. Те са основани на образните заглавия и изразителния музикален език, използван от композиторите, както и на спецификите на различните възрасти. Яркостта на звученето често замества необходимостта от словото. Децата, съобразно своя характер, темперамент, усет към звучащата материя, се влияят от заглавния образ или излизат извън неговите предели. Добрата подготовка на учителите, тяхното лично отношение към музикалното изкуство и стремежът им да провокират творческото и нестандартно начало в децата, е част от пътя към възпитанието на бъдещи слушатели. Проникването, достигането до съдържанието и идейността на звуковата тъкан е въпрос не само на музикални способности и умения. То е свързано, от една страна, със задълбочено и внимателно обмисляне и осмисляне на въздействащите върху личността елементи, формиращи музикалната фактура, които носят информация за смисъла на идеите и богатството им, заложен в композицията. От друга страна – с допуснатия от личността полет на въображението. От трета - с разбирането за нужното вътрешно (волево или интуитивно) вглъбяване и съсредоточаване, които музикалното изкуство изисква. „Степента на погълнатост, трябва да има специфичен оттенък на ангажираност.“ (Мей, Р., 2017: 49) Тази дейност на погълнатост, задълбоченост, концентрация в музикалния поток, е важен фактор за създаване на физическа и психическа нагласа за слушане на класически шедьоври. Защото, изразявайки емоциите без думи, музиката активира мисълта, образността и творческата природа на човека. Както пише Чиксентмихай: „Ако искаме да научим нещо, трябва да се съсредоточим върху информацията, която следва да усвоим. За да се развие креативността в определена област, трябва да е налице излишък от внимание.“ (Чиксентмихай, М., 2019: 16)

Ангажираността на личността, обусловена от нейните интереси, търсения, постижения и открития, е въпрос на индивидуална нагласа, любопитство, мислене в перспектива, на управление на времето, доверие и най-вече - на самодисциплина. „Активното възприемане на музика е напрежение на внимание, памет, слухов апарат.“ (Царева, Н., 2002: 15) В този смисъл възприемането на музика не е и не трябва да се приема като еднозначен, формален, ординерен акт, а като процес на вътрешна съсредоточеност, концентрация и своеобразна форма на комуникация. „Творчески – със създаването на вътрешна новост, с други думи, чрез въображението и самовнушението – вниманието може да се поддържа много дълго.“ (Леви, В., 1974: 45).

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Фантазията на публиката е основана на личния житейски опит, на миросгледа и обхватността на заобикалящата среда, от които слушателската аудитория на музикалното изкуство най-вече черпи информация, с която подхранва въображението си. Колкото е по-голям жизненият опит, толкова по-големи са възможностите за натрупани мъдрост и безграничност на фантазията. Мей отбелязва, че „с воля не можем да получим прозрения и да постигнем креативност, но волево можем да се отдадем на срещата с интензивността на посветеността и решимостта.“ (Мей, Р., 2017: 56)

Формирането на разбиране, осмисляне, тълкуване и интерпретиране на образи, идеи и съдържание в музикалното изкуство, е продължителен и дългосрочен процес. Разумно и целесъобразно проектираните в тази посока намерения и задачи, са път към обогатяване, уголемяване и надграждане на детския въображаем и мечтателски свят. Важен фактор при обучението, възпитанието и изграждането на бъдещите слушатели е Учителят, който с личен пример, внимание, творческо мислене, артистично и интелигентно присъствие, отглежда и просвещава децата, чертаейки пред тях мъдростта на бъдещето. Ще завършим с ценните съвети на руския композитор и педагог Дмитрий Кабалевски: „Ако искате вашите млади слушатели да бъдат активни, бъдете и вие самите активни; ако искате те да проявяват интерес към музиката - усещайте винаги този интерес у себе си; ако искате те да обикнат музиката – трябва в собственото ви сърце да живее любовта към нея; ако искате да ги научите да разсъждават за музиката – разсъждавайте заедно с тях.“ (Кабалевски, Д., 1980: 55)

ЛИТЕРАТУРА

- Боно, Е. (2001). Научете детето си как да мисли. София, Кибеа
- Кабалевски, Д. (1980). Как да говорим на децата за музиката. София, Музика
- Леви, В. (1974). Изкуството да владееш себе си. София, Медицина и физкултура
- Леви, Л. (2006). Когнитивна психология. София, Парадигма
- Мей, Р. (2017). Смелостта да твориш. София, Изток-Запад
- Назайкинский, Е. (1972). О психологии музыкального восприятия. Москва. Музыка
- Околот, М. (2011). Музыкальные потребности на разных этапах развития личности. Сб. Педагогика музыкального образования: проблемы и перспективы развития, изд. Нижневартковского государственного гуманитарного университета, с.75-79.
- Смилкова, С. (2003). Музиката-гласът на душата. София, ИЦ „Шалом“
- Смилкова, С. (2021). Възпитание на бъдещи слушатели чрез възприемане на музика в начална училищна възраст. Сп. Управление и образование, Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас, т. 17, кн.3, с.131-133
- Холопов, Ю. (1982). Изменяющееся и неизменное в эволюции музыкального мышления. Сб. Проблемы традиции и новаторства в современной музыке. Москва, Сов. композитор, с. 52-104
- Царёва, Н. (2002). Слушание музыки. Методическое пособие. Москва, РОСМЭН
- Чиксентмихай, М. (2019). Креативност. Пловдив, Хермес